

2009

Prosjektrapport

Beiteprosjektet i Agder og Telemark

[Pål Fasseland og Svein Lysestøl]

2009

Lindesnes og Mandal kommune

SAMMENDRAG

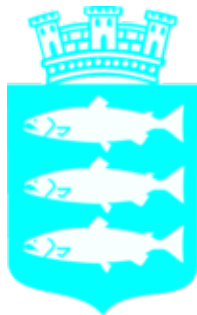
Lindesnes - Mandal inngikk en felles pilotsatsing i prosjektet: "Beite som ressurs for landbruket og for bygda i Agder og Telemark 2008-2009." Grunnen til dette var felles utfordringer i landbruket samt at kommunene administreres gjennom et felles interkommunalt landbrukskontor.

Kystkulturlandskapet, gode samarbeidsløsninger og interesserte bønder prioriteres gjennom prosjektet. En rekke enkeltprosjekter er direkte igangsatt med SMIL-midler. I tillegg har piloten prioritert å få til ulike samarbeidsløsninger for å få til økt beiting

INNLEDNING

Prosjektrapporten er den formelle sluttrapporten til beiteprosjektet sentralt, da det avsluttes innen utgangen av 2009. Den endelige sluttrapporten til beiteprosjektet lokalt i Lindesnes – Mandal foreligger først ved prosjektslutt 31.8.2010.

Beiteprosjektet i Lindesnes - Mandal er et av 9 pilotprosjekter som deltar i et samarbeidsprosjekt for Telemark og Agderfylkene, med fokus på areal- og driftssamarbeid med beitende husdyr i kulturlandskapet.

Mandal kommune er på 222,44 km²
og har 14.558 innbyggere

Lindesnes kommune er på 316,58 km²
og har 4.616 innbyggere

Kommunene er kupert med med sørlandske knauser og berg. Løsmassene-avsetningene er stort sett å finne i elvedalene. I Mandal finner man god og flat jordbruksmark langs Mandalselva blant annet i Holum, og i tillegg på Imesletta og litt ved Valand – Harkmarks- området. I Lindesnes er det flott jordbruksmark langs Audnaelva blant annet i Vigmostad, Buhølen, Vallemoen, Hommesletta og Rødberg. I tillegg på Underøy og Gare i Spangereid.

Kommunene ligger i grunnfjellskjoldet og har følgelig relativt sur jord med begrenset flora og moderat godt jordbruk. En del varmekjære arter trives langs kysten deriblant eik og kristtorn. Furu og bjørk dominerer høyere oppe i terrenget, mens varmekjære arter trives bedre lengre nede. En del arter er kommet til distriktet gjennom ballastvann og da spesielt i sammenheng med Mandals tidligere store tider innen skipsfartnæringen. Begge kommunene har en flott skjærgård som kan by på flotte friluftsopplevelser. Kommunene har også en stor mengde hytter med turisme og mange båtturister om sommeren.

Da kommunene har felles landbrukskontor og også begge kommunene er relativt like sett i forhold til utfordringer innen beitebruk, var det naturlig å se på begge kommunene i en sammenheng og lage en felles pilot.

Stadig flere bønder som legger opp, kombinert med færre husdyr og intensivering av driften på færre og større produsenter. Dette fører til at den beste jorda nyttes og mer marginale områder blir

liggende brakk. Vi ønsket å prøve å bremse denne trenden gjennom å bruke beiteprosjektet som et middel til å opprettholde eller helst øke beitebruken og skjøtselen av kulturmarka rundt oss.

Oppstart av beiteprosjektet ble faseforskyvet med to kvartaler og startet opp 1.9.2008. Avslutningen av prosjektet finner derfor sted 31.8.2010.

Prosjektplan/Framdriftsplan

Milepæl	Ansvarlig	Tid
1. Fastsettelse av prosjektplan	Styringsgruppa	Vår 08
2. Utarbeiding av skjøtselsplan for Lindesneshalvøya	Landbruksforvaltningen	Vår 08
3. Arbeid med utvalgte områder - Lindesneshalvøya - Røksland	Prosjektleder/ prosjektansvarlig	Høst 08
4. Motivasjonssamling: Villsau i kystens kulturlandskap	Prosjektansvarlig	Sommeren 08
5. Dialog med aktuelle produsenter for vurdering av aktualitet mht prosjektdeltagelse	Prosjektleder/ styringsgruppa	Høst 08
6. Vurdering av flere pilotområder i prosjektet	Styringsgruppa	Høst 08
7. Informasjonsmøte om prosjektet	Prosjektleder	Høst 08
8. Behandling av nye SMIL søknader	Prosjektansvarlig	Vinteren 09
9. Utprøving av beitebruk	Grunneier/husdyrholder	Vår/ Sommer 09
10. Informasjonstiltak	Prosjektleder	Vår/ Sommer 09
11. Etablering av foretak med flere produsenter	Prosjektleder/ prosjektansvarlig	Høst 09
12. Samarbeidstiltak med nærmiljø og skole (Skoleprosjekt i Mandal)	Prosjektleder	Hele perioden
13. Samarbeidstiltak med lokalt reiseliv	Prosjektleder og prosjektansvarlig	Hele perioden
14. Gjennomgang av samarbeidsmodeller, kostnader og støtteordninger for tilbakemelding til hovedprosjektet	Styringsgruppa og prosjektleder	Hele perioden
15. Oppsummering og evaluering - Sluttrapport	Styringsgruppa	Høst 09

Gjennomføring av tiltak

1. Utarbeiding av skjøtselsplan for Lindesneshalvøya

Prosjektansvarlig i samarbeid med Einar Ukkelberg skrev skjøtselplene som del av emnet *Kulturlandskap i endring* ved Universitetet i Stavanger og ble levert 10.06.08.

2. Informasjonstiltak

Det har vært 2 samlinger på Trones i Spangereid med tema "villsau i kulturlandskapet". Turene ble arrangert som en naturlostur for å nå bedre ut til folk flest. I samarbeid med FM var også beiteprosjektet med på FM sitt årlige arrangement: "kystnært husdyrhold". Også dette arrangementet ble holdt i Lindesnes, med utflykt til Skibmannsheia og Trones. Prosjektet har stilt opp på møter med aktuelle faglag bl.a. medlemsmøte i Vest-Agder Bonde- og småbrukerlag (2008) og Lindesnes Bondelag (2008). Beiteprosjektet hadde en avisartikkel i

Lindesnes avis rett etter oppstart for ny prosjektleder og i oktober 2009. Utover dette har prosjektleder informert om beiteprosjektet til Landbruksnemda i Mandal, Teknisk styre i Lindesnes, på diverse sauemøter i forbindelse med foretaksregistrering av sauelag.

Prosjektet har ellers fulgt opp innspill fra grunneiere og andre i prosjektet, samt bidratt til etablering av samarbeid mellom brukere.

3. Aktuelle geografiske satsingsområder

Piloten har et nytt prosjekt på Lindesneshalvøya som omfatter 1200 dekar beite innenfor nasjonalt viktig naturtype A. Området ligger ved Fjeldskår vindmøllepark. Her skal det gjerdes og etableres beite for Highland Cattle. Produsenten som står for dette har allerede dyr på beite. Produsenten har kjøpt inn gjerder, men utsatt gjerdingen på grunn av problemer i forhold til kjøp og transport av dyr i forhold til sperregrensener og blåtungeproblematikken.

4. Etablering av foretak

Beiteprosjektet har vært med og stiftet 4 nye sauelag, hvorav 2 i Mandal og 2 i Lindesnes. Disse sauelagene er et "regnskapsmessig" samarbeid hvor småprodusenter kan gå sammen for å bli store nok til å motta produksjonstilskudd. En regnskapsfører administrerer inntektsfordelingen. Foretakene er registrert i Brønnøysund som samvirkeforetak (SA). Følgende foretak er stiftet: Spangereid Sauelag SA, Sør-Audnedal Sauelag SA, Mandal Sauelag SA og Mandal Øst Villsaulag. Totalt antall nyregistrerte sau i foretakene til sammen er ca. 130 vfs. Dette alene vil utgjøre en 13,5 % økning i sauetallet i Lindesnes og Mandal pr. 1.1.2010 sett ut ifra tallene for produksjonstilskudd for vinterfora sau pr. 1.1.2009.

5. Etablering av vinterhotell for sau

Piloten har brukt mye ressurser i forholdt til å jobbe fram en modell for samarbeidsløsning innen prosjektet Vinterhotell for sau. Dette prosjektet har egen prosjektgruppe som har fått 39.000 kr i utviklingsmidler fra FM og består av følgende eksterne ressurser: Nortura, Norsk Landbruksrådgivning Agder, Lindesnes Bondelag, Lindesnes og Mandal bonde- og småbrukerlag, hotellverter, Regnskap Sør AS og i tillegg til flere involverte ved Landbruksforvaltningen Lindesnes-Mandal.

Målet for dette arbeidet er å lage en generell modell for Vinterhotell for sau der en spesialiserer drifta på vinteren i et nav, og der en opererer med flere beiteområder på sommeren gjennom såkalte satellitter. Til sammen er dette tenkt som et felles selskap. Arbeidet har vært knyttet til å beregne potensielle utgifter og inntekter for denne virksomheten, samt å lage forslag til økonomisk fordeling mellom de involverte aktørene. En hotellvert har fra en tidlig fase vært tiltenkt som aktuelt nav i Lindesnes. I tillegg til dette har prosjektet i den senere tid knyttet kontakt med ytterligere ni personer som kan tenke seg å etablere vinterhotell for sau. Dette for å se på flere typer løsninger. Prosjektet har jobbet fram flere mulige modeller som kan legges til grunn for å etablere Vinterhotell for sau. Resultat i modellen vil bli gjort kjent slik at også andre kan ta del i kunnskapen som er utviklet i prosjektet. Det vil utarbeides en egen rapport med anbefalinger av ulike modeller for å etablere Vinterhotell for sau

6. Kontakt med reiseliv m.v.

Samarbeidstiltak med lokalt reiseliv. Indirekte er flott kulturlandskap en viktig faktor for åpent landskap, trivsel og da også attraktivitet som turiststasjon. Prosjektleder har snakket med turistkontoret om prosjektet, men har ingen konkrete samarbeid. Kanskje villsau på og ved Lindesnes fyr burde ha vært løsningen på samarbeid med landskapsskjøtsel og turisme hand i hand. Prosjektleder har ved flere anledninger samarbeidet med FREM (Friluftsrådet Region Mandal) og da med tanke på et felles prosjekt med turisme, hytte og turstier i flott

kulturlandskap på Lindesneshalvøya og Skibmannsheia. Dette var i samarbeid med Agder Villsau som også er grunneier i området. Tanken var da å kombinere en turisthytte med et slags "kystlyngheisenter" med villsauskjøtsel. Dette har pr. dags dato stoppet opp p.g.a. andre prioriteringer for stedet som er utenfor beiteprosjektets kontroll.

7. Samarbeid med skoler

Beiteprosjektet har tatt initiativ til samarbeidet med Ime Barneskole og sauebonde/lærer Roar Hellenen. Han har fått leid Skarvøya av Mandal kommune med tanke på å sette på sau som beitedyr. Han har ved tre anledninger hatt flere klassetrinn med på øya og ryddet beite. Dessverre rakk han ikke å sette på beitedyr i høst, men vil gjøre dette fra og med våren 2010. Han har søkt og fått SMIL-midler for rydding og gjerding på øya. I tillegg har Skinsnes ungdomskole med noen få elever brukt Skarvøya som arena for læring. Beiteprosjektet har også hatt dialog med disse og oppfordret de til å søke "rydd et kulturminne"- midler. Og for disse har de nylig restaurert et gammelt ferjeleie på øya hvor den gamle og store prammen som fraktet buskapen over elva opprinnelig lå. Også Ime skole har søkt om slike midler i forbindelse med kjøtselarbeid på øya. Ime skole har vært i media om prosjektet sitt og prosjektleder har personlig fått positive tilbakemeldinger på at elevene har trivdes i sitt arbeid på øya. Jens Gabrielsen som bor på Skadberg og også er lærer ved Furulunden skole har jevnlig hatt med seg elever hjem til sin gård. Han har fått gjerde og ryddetilskudd og vil inkludere elever i denne prosessen.

Nye planlagte tiltak /Videreføring

Prosjekter for ny beitebruk

1. Vurdering av flere pilotområder. Piloten har løpende sett på behovet for å få til nye løsninger innen husdyrhold og beitesamarbeid. Kystkulturlandskapet og øyer i skjærgården blir prioritert, sammen med prioriterte områder.
2. Prosjektet vil onsdag 2. desember invitere til møte om fellesbeiteløsninger for hest.
3. Det vil også muligens jobbes med å få til et villsaulag ekstra innen piloten i løpet av prosjektperioden og da med 20 – 50 nye villsau.
4. Slutføring av prosjekt "Vinterhotell for sau".
5. Innarbeiding av nye satsingsområder i prosjekter /Skibmannsheia Lindesnes!!
Agder Villsau er etablert på Skibmannsheia. De har totalt 110 villsau fordelt rundt i Lindesnes kommune, hvorav ca 30 på Skibmannsheia. De vil nå øke sauetallet på Skibmannsheia og levere en ny SMIL-søknad for å bedre tilrettelegge for samling av dyrene.

PROSJEKTORGANISERING OG PROSJEKTDRIFT

Styringsgruppe

	Tlf.	E-post
<u>Grunneierrepresentanter:</u>		
Børge Helliesen	91835991	bohelligesen@hotmail.com
Tønnes Berge	91322373	tonnes-b@online.no
Kurt Stanley Olsen	90168568	kurt.stanley.olsen@losmail.no
Tom Rune Gundersen	97569275	tom.rune.gundersen@mandal.kommune.no
<u>Representant for kommunen:</u>		
Jan Harald Lohne	97725360	jhlohne@frisurf.no
Kenneth Osberg	95936655	kenneth.o@batservice.no
Svein Lysestøl (prosjektansvarlig)	91869976	svl@lindesnes.kommune.no
Pål Fasseland (prosjektleder)	99701223	pfasse@gmail.com

Prosjektledelse

Pål Fasseland er ansatt som prosjektleder for satsingen. Prosjektleders rolle er å være pådriver, koordinator og sekretær for piloten, jf. avtale av 15.3.2008. Lindesnes kommune er oppdragsgiver for prosjektet. Det er Landbruksforvaltningen Lindesnes – Mandal som har det daglige ansvaret for prosjektleder og Svein Lysestøl er prosjektansvarlig. Eventuelle ordre og bestillinger fra styringsgruppa skal alltid avklares med kommunen før gjennomføring.

Prosjektorganisering og ressurser i forhold til plan.

Prosjektorganiseringen har brukt prosjektplanen som et styringsverktøy. Små justeringer er gjort i forhold til endringer på fokus. Da først og fremst med tanke på at gode samarbeidsløsninger er viktigere enn enkelte lokale beiteprosjekter alene. Et gjerde står i 20 år, mens gode samarbeidsløsninger kan være vinn eller forsvinn sett i forholdt til om småskalaprodusentene ønsker å fortsette med husdyr eller ikke. Mange steder i Lindesnes og Mandal er det disse hobbyprodusentene som utgjør helheten av kulturlandskapsskjøtselen. Når vi sier hobbyprodusenter mener vi de som henter sin hovedinntekt utenfor jordbruket, men likevel har husdyr på si. I kommuner som Lindesnes og Mandal er det kanskje mange steder hobbyprodusentene er viktigst for kulturlandskapet, i hvert fall der hvor heltidsbøndene har lagt ned sin produksjon. Slike steder blir det stadig flere av når man ser på statistikker innenfor landbruket. Fokuset på kulturlandskap kan også kanskje være størst hos disse hobbyprodusentene, da de ordinære produsentene "kun" produserer kulturlandskap som et biprodukt av sin husdyrproduksjon.

Flaskehals og utfordringer.

To år går fort i prosjektsammenheng. Det er derfor også naturlig at ting tar litt lengre tid enn man skulle ønske i prosjektsammenheng, og da med tanke på at svar på SMIL-søknad først gis i februar – mars, opptil et år senere enn mottatt søknad, medfører dette en forsinkelse som kan være negativ for fremdriften. Likevel er man avhengig av at tiltaket ikke er påbegynt før tilsagnet foreligger, med tanke på å få SMIL-tilskudd.

Ressursdimensjonering

Kun SMIL-penger er brukt til tiltak pluss ekstra midler i spleiselag med FM. Prosjektets midler har ikke gått direkte til beitetiltak som gjerding. Budsjettet har vært ok.

KOSTNADER OG FINANSIERING

Prosjektregnskap

År	Regnskap		Budsjett ¹	Totalt
	2008	2009	2010	
Periode	1/9 – 31/12-08	1/1 - 30/11-09	1/12-09 - 31/8-10	
Lønn + sosiale kostnader	57 820	123 125	104 365	285 309
Adm kostnader	7 500	18 333	16 000	41 833
Reiser og møtekostnader	12 148	4 675	12 000	28 823
Diverse	976	21 259	21 800	44 035
SUM	78 444	167 392	154 165	400 000
Inntekter	2 008	2 009	2010	Totalt
LMD	50 000	50 000	0	100 000
Mandal Kommune	28 444	42392	79 165	150 000
Lindesnes Kommune	0	75000	75000	150 000
SUM	78 444	167 392	154 165	400 000

Vurdering av kommunens egeninnsats

Pilotens organisering med en prosjektansvarlig i tillegg til en prosjektleder har bidratt til at flere forskjellige ting har kunnet blitt fulgt opp i prosjektet. Dette har nok bidratt til at egeninnsatsen har vært høyere enn prosjektleder stilling alene. I tillegg til dette har prosjektleder også fulgt opp SMIL søknader i samarbeid med prosjektansvarlig. Dette har også medført fordeler slik at SMIL-midlene lettere kunne knyttes opp mot beiteprosjektet.

Påløpte kostnader / Disponering av eventuelle ubrukte midler

Det har ikke blitt brukt midler til enkelte beiteprosjekter. Alle prosjektene er knyttet opp til SMIL-midler alene eller i tillegg til midler fra Fylkesmannen i Vest Agder. Prosjektmidlene vil bli brukt opp i sin helhet innen prosjektslutt 31.8.2010.

GJENNOMFØRTE TILTAK

- Prosjekt Vinterhotell for sau
- Etablering av 4 nye sauelag
- 9 beite og gjerdeprosjekter i Mandal
- 8 beite og gjerdeprosjekter i Lindesnes
- Utarbeiding av skjøtselplan for Lindesneshalvøya
- Samarbeid med tre skoler om kulturlandskapsarbeid og beitebruk
- Gjerdekurs i samarbeid med beiteprosjektet sentralt og FK-Agder
- Kurs i sauehold i samarbeid med Norsk landbruksrådgivning Agder
- Utsiktsrydding langs vei 1 tiltak ved Ramsland / Høiland i Lindesnes
- Diverse motivasjonssamlinger for husdyrhold
- Informasjonsarbeid

Gjerdeprosjekter, avsluttede og påbegynte tiltak med SMIL-tilskudd Lindesnes 2008

- Beitetiltak for villsau på Svinør, Imsa og Skibmannsheis ved Agder Villsau
- Gjerding og rydding for sau på Lindland ved Eivind Jortveit

¹ Budsjett for siste del av beiteprosjektet som avsluttes 31.8.2010

- Gjerding og rydding for storfe på Røksland, Hagen og Evenstad samarbeid ved Trond Helliesen og Børge Helliesen
- Gjerding og rydding for høylandsfe i kystlynghei på Fjeldskår ved Tor Helge Kjellby (1200dekar)

Lindesnes 2009

- Gjerding og rydding for sau på Grundeland ved Bernt Ivar Lundevik
- Gjerding og rydding for storfe på Homme ved Jan Harald Lohne
- Gjerding og rydding for villsau på Lindal ved Eivind Ariansen
- Gjerding og rydding for høylandsfe på Lysestøl ved Svein Lysestøl

Mandal 2008

- Gjerding og rydding for sau på Monen i Holum ved Kjell Høgetvedt
- Ferdseiltak i turområde, samt å bedre beite for sau på Skjernøya ved Ytre Farestad Sauelag
- Gjerding og rydding / restaurering av kulturlandskap med sau ved Roar Hellenen / Ime Skole

Mandal 2009

- Gjerding og rydding for sau og villsau på Stussøy ved Ytre Berge Sauelag
- Gjerding og rydding for storfe på Hesland ved Nils Gunnar Hesland
- Gjerding og rydding for villsau på Dyrstad ved Jan Øystein Dyrstad
- Gjerding og rydding for storfe på Skadberg ved Jens Gabrielsen (samarbeid Furulunden skole)
- Gjerding og rydding for melkeku på Hageland ved Øystein Hageland
- Gjerding og rydding for sau på Tjønnehei / Skjernøya ved Leif Jenssen

Hva er oppnådd?

Beiteprosjektet har direkte ført til flere beiterelaterte SMIL-søknader inn til landbrukskontoret. I 2007 var det kun 2 beiterelaterte smil-søknader i Lindesnes og 2 i Mandal. I forkant av 2010-tildelingen så har vi fått inn 9 nye beiterelaterte søknader i Lindesnes og 11 i Mandal. Fokuset har blitt satt på beiting, noe vi tror har medført at det har kommet inn flere beitesøknader, enn uten prosjektet. Piloten har valgt å bruke tid på interesserte bønder som ofte har tatt initiativet selv. På denne måten mener vi at de har den motivasjonen som trengs for å få til noe, framfor at dette behovet skal komme fra landbruksforvaltningen. Vi har derfor "tatt med oss" de SMIL søknadene som var spennende inn i beiteprosjektet og valgt å bruke majoriteten av prosjekttiden til å fokusere på mer langsiktige samarbeidsløsninger i saueholdet

MÅLSETNING - MÅLREALISERING

Hovedmål i piloten Lindesnes-Mandal

- Ivaretagelse av verdifulle kulturlandskap i kommunene gjennom aktivt bruk, herunder bevaring av åpne landskap og biologisk mangfold.
- Bedre næringsmessig ressursutnytting av beite som produksjonsfaktor i landbruket.

Måloppnåelse

Vi mener at prosjektmålene er nådd. Når det gjelder ivaretagelsen av biologisk mangfold så har ikke beiting blitt brukt som et virkemiddel alene for å fremme biologisk mangfold. Likevel er tilbakemelding fra Agder Villsau at det har blitt mer av rødlistearten klokkesøte i området rundt Skibmannsheia etter innføringen av villsau i området. Bedre næringsmessig ressursutnyttelse har det blitt da bønder har fått tilskudd til gjerding, slik at de bedre kunne utnytte arealene sine rundt gården

og bedre driftsresultatet. Regnskapsmessig samarbeid gjennom sauelag SA har også direkte ført til vesentlig forbedring i inntektene til småprodusenter. I tillegg håper vi på å skape en ny produsent ved å etablere Vinterhotell for sau.

Egne oppfatninger av arbeidet med beiteprosjektet.

Vi mener at beiteprosjektet har økt fokuset på kulturlandskapet. Prosjektet har vært utgangspunktet for opprettelse av 4 nye sauelag og et Vinterhotell for sau. I tillegg er en rekke gjerdeprosjekter iverksatt som vil ha meget stor betydning for det lokale landskapsbildet der folk bor. Tre skoler er direkte engasjert i arbeid med kulturlandskap og vi antar at beiteprosjektet har bidratt til at flere setter pris på et flott kulturlandskap. Kanskje også disse ikke målbare men positive synergieffektene er det viktigste resultatet i hele beiteprosjektet

VIKTIGSTE ERFARINGER - KONKLUSJON

Vi erfarte at stifting av sauelag var vel anvendt tid som medførte mange positive ringvirkninger utover de faktiske registrerte sauene. Nye lag medførte bedre sauemiljø med økt interesse for sau, flere deltakere, bedre økonomi for de involverte og med god dyreetikk som et resultat av det hele. I tillegg å ha fleksible løsninger slik at andre husdyr som gir produksjonstilskudd også kan inngå i sauelagene. Vi kan virkelig anbefale dette til andre piloter / kommuner. Åpne møter kan ta tid, men tilbakemelding fra brukere/bønder kan være viktig for å få til gode samarbeidsløsninger.

Vi erfarte også at ved utarbeidelse av prosjektet Vinterhotell for sau så kan det være fornuftig å ta med flere enn en potensiell driver. Dette for at man skal kunne finne den rette driveren og en best mulig samarbeidsløsning. De potensielle navene må nå konkurrere innbyrdes om å få være med på prosjektet. Det er nå 10 interessenter og vi håper og tror at vi skal få til å være med på å etablere et Vinterhotell for sau. Dette er innovativ tenkning innen landbruket og bør være interessant på nasjonalt plan. Da endelige konklusjoner ikke foreligger på dette tidspunkt så ber vi interesserte i å ta kontakt med Landbruksforvaltningen Lindesnes-Mandal vedrørende Vinterhotellet. I beste fall vil det stå klart med 200 vfs. høsten 2010. Dersom vi lykkes med dette så er dette definitivt det beste resultatet vi har oppnådd i beiteprosjektet.

Vi gjør videre oppmerksom på at dette ikke er endelig sluttrapport for beiteprosjektet Lindesnes – Mandal. Den med endelige resultater vil foreligge innen 31.8.2010 da beiteprosjektet i piloten er formelt avslutte.